

Titel: Notesbog 3

Citation: "Notesbog 3", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K19*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Jette Knudsen; Alastair McKinnon, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2001 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-not3-kom-root.pdf> (tilgået 29. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K19

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

◀ **Herder »Zerstreute Blätter« ... p. 102 og 3** : sigter til den ty. polyhistor Johann Gottfried Herders (1744-1803) *Zerstreute Blätter*, 1.-6. samling, Gotha 1785-97; 3. samling, 1787, s. 102f. Passagen findes i det første kapitel (»Vom Bilde«, s. 93-109) i afsnittet »Ueber Bild, Dichtung und Fabel«, s. 87-190.

I trykt udgave: Bind 19 side 99 linje 1

◀ **Jedes Sylbenmaas sogar ... gewöhnt werden** : citat fra s. 102f., hvor Herder dog skriver: »schattiert«; »ein Gemählde vollkommen übertragen lassen, wenn es nicht von einem neuen Geist belebet und gleichsam neu erschaffen wird. Wie schlecht sieht es also«; »Allegorieen«; »jenen poetischen«; »Vorrathsschränken«; »Gebrauch samlet« og »Bilderkrämerey«.

I trykt udgave: Bind 19 side 99 linje 3

◀ **Schleiermacher ... Hamburg 1835** : Denne bog, *Schleiermachers Vertraute Briefe über die Lucinde. Mit einer Vorrede von Karl Gutzkow*, Hamborg 1835, er en 2. udg.; 1. udg. fremkom anonymt år 1800 med titlen *Vertraute Briefe über Friedrich Schlegels Lucinde*. Den er skrevet af den ty. teolog Friedrich Schleiermacher (1768-1834) og er ment som et forsvar for Fr. Schlegels roman *Lucinde* (se næste kommentar). Som SK hæfter sig ved, består bogen af en række fiktive breve skrevet af forskellige personer. I Karl Gutzkows forord (s. V-XXXVIII) knyttes Schlegels roman og Schleiermachers originale anmeldelse sammen med den sociale og politiske stræben, som var helt aktuel med 'det unge Tyskland' (99,33). Gutzkow fremdrager Schleiermachers ungdomsskrift for dermed at revse tidens borgerlige og religiøse undertrykkelse af kærligheden. 2. udg. med Gutzkows forord udkom marts 1835 og blev forbudt i Preussen allerede en måned senere.

I trykt udgave: Bind 19 side 99 linje 12

◀ **en i sin Tid ... »Lucinde«** : Friedrich Schlegel (1772-1829), ty. forf., kritiker, filolog og filosof, udgav sin eneste roman *Lucinde* i 1799, men romanen fik ny aktualitet med den uforandrede 2. udg., som udkom i 1835. Romanen er ikke medtaget i hans *Sämmtliche Werke* bd. 1-10, Wien 1825, ktl. 1816-1825.

I trykt udgave: Bind 19 side 99 linje 14

◀ **Man veed ikke med Vished ... at den ikke er af ham** : Dette forhold, at Schleiermachers skrift udkom anonymt, er ikke tematiseret i Gutzkows forord. Tværtimod angriber Gutzkow den officielle teologi for nærmest bevidst at fortie dette liberale ungdomsskrift. – **Schl:** Schleiermacher.

I trykt udgave: Bind 19 side 99 linje 15

◀ **criteria interna** : lat. indre kendetegn.

I trykt udgave: Bind 19 side 99 linje 17

◀ **Versuch über die Schamhaftigkeit** : Dette kapitel findes i *Schleiermachers Vertraute Briefe*, s. 46-68.

I trykt udgave: Bind 19 side 99 linje 19

◀ **Recensenten** : dvs. recensenten, anmelderen.

I trykt udgave: Bind 19 side 99 linje 25

◀ **ultimatum** : endelig erklæring, konkluderende vurdering.

I trykt udgave: Bind 19 side 99 linje 30

◀ **cfr. Maanedsskrift for Litteratur ... Afhandling af P. Møller** : Poul Martin Møller (1794-1838) da. forf. og filosof, ansat ved Universitetet i Kristiania (Oslo) 1826, prof. ved Københavns Universitet 1831. I *Maanedsskrift for Litteratur* bd. 15, 1836, s. 135-163, findes hans anmeldelse af Thomasine Gyllembourgs novelle *Extremterne* (1835). Anmeldelsen indledes med en længere principiel diskussion af den anmeldende kritiks natur, og på s. 140 kommer Møller bl.a. ind på Fr. Schlegels (99,14) påstand, »at en god Recension over Digte ifølge Sagens Natur var et nyt Digt.«

I trykt udgave: Bind 19 side 99m linje 7

◀ **Karl Gutzkow; Wienbarg; Laube; Mundt** : Disse fire forfattere er hovedpersonerne i den yngre, tyske litteratur, som i 1835 med ét slag blev berømt og berygtet som 'det unge Tyskland'. De tilhørte alle den liberale strømning, som opstod i kølvandet på den franske julirevolution 1830, og som allerede med Ludwig Börne og Heinrich Heine havde fået et litterært udtryk. Karl Gutzkow (1811-78), forf., kritiker og tidsskriftredaktør; havde bl.a. udgivet det frimodige forord til *Schleiermachers Vertraute Briefe über die Lucinde* (99,12) og i efteråret 1835 romanen *Wally, die Zweiflerin*. Den preussiske regering udstedte kort

efter udgivelsen forbud mod disse skrifter, og Gutzkow selv måtte en tur i fængsel. Ludorf Wienberg (1803-72), forf., kritiker og tidsskriftredaktør; havde i 1834 udgivet forelæsningerne *Ästhetische Feldzüge*, som var tilegnet 'det unge Tyskland', men for dem mistede han retten til at docere ved universitetet. Året efter udgav han essaysamlingen *Zur neuesten Literatur*, som også blev mødt med restriktioner. I sommeren 1835 havde Gutzkow og Wienberg udsendt en subscriptionsindbydelse til et stort anlagt tidsskrift, *Deutsche Revue*, men pga. de heftige angreb gik projektet i sig selv. Heinrich Laube (1806-84), forf., kritiker og tidsskriftredaktør; afsonede i 1834 et længere fængselsophold p.g.a. sine politiske sympatier. Han havde bl.a. udgivet romanen *Das junge Europa* (1833-37), *Reisenovellen* (1834-37) og essaysamlingen *Moderne Charakteristiken* (1835). Theodor Mundt (1808-61), forf., kritiker og tidsskriftredaktør; havde bl.a. udgivet en samling litterær kritik, *Kritische Wälder* (1833) og romanerne *Moderne Lebenswirren* (1834) og *Madonna* (1835), hvilken sidste allerede blev forbudt kort efter udgivelsen. I efteråret 1835 kulminerede angrebet på 'det unge Tyskland', der nu også blev navngivet som især de fire anførte forfattere; i nov. udstedte den preussiske regering, i dec. den tyske forbundsregering, et edikt, hvori de fire forfatteres skrifter blev dømt til konfiskation, ligesom det blev dem forbudt i fremtiden at publicere.

I trykt udgave: Bind 19 side 99 linje 33

◀ **Goethes Werke, 18 Band ... 1828** : Det følgende er en excerpt af Goethes (100,3) store dannelsesroman om Wilhelm Meister. SK benytter *Goethe's Werke. Vollständige Ausgabe letzter Hand* bd. 1-60, Stuttgart og Tübingen 1828-42 (ktl. 1641-1668, bd. 1-55, 1828-33, forkortet *Goethe's Werke*). Denne udgave udkom i to formater; henvisningerne i denne excerpt gælder lommeudgaven (16^a). If. regning fra C.A. Reitzels boghandel til SK dateret 10. feb. 1836 (KA, D pk. 8 læg 1) købte SK på denne tid oktavudgaven. Den første del af romanen, *Wilhelm Meisters Lehrjahre*, består af otte bøger og udkom første gang 1795-96. Den er optaget i *Goethe's Werke* bd. 18 (100,3), bd. 19 (100,34) og bd. 20 (101,27). Den anden del, *Wilhelm Meisters Wanderjahre oder die Entsagenden*, er inddelt i tre bøger, som første gang udkom i perioden 1821-29. Den er optaget i *Goethe's Werke* bd. 21 (101,30), bd. 22 og bd. 23. Kun de betydningsbærende afvigelser i SKs excerpt anføres i det følgende, altså ikke mindre afvigelser i tegnsætning og ortografi.

I trykt udgave: Bind 19 side 100 linje 1

◀ **Wilhelm Meisters Lehrjahre 1stes Buch. 2 und 3 Buch** : *Goethe's Werke* (100,1) bd. 18, 1828, indeholder de tre første bøger af *Wilhelm Meisters Lehrjahre*. SK knytter i sin excerpt an til 1. bog (kap. 1-17, s. 1-113) og 2. bog (kap. 1-14, s. 115-230).

I trykt udgave: Bind 19 side 100 linje 3

◀ **p. 51. Hvor Wilhelm ... at forhindre det** : *Goethe's Werke* bd. 18, s. 51. Sidehenvisningen og det følgende citat stammer fra 1. bog, kap. 10, hvor købmandssønnen Wilhelm sidder hjemme og gør sig rede til en handelsrejse, som hans far har besluttet, han skal på (jf. kap. 11). Wilhelm har netop bestemt, at han vil være skuespiller, og vil således gerne ud i verden og prøve lykken. Ind i rummet træder nu hans ven, Werner, der under deres samtale lovpriser det at være handelsmand, hvortil Wilhelm svarer som i SKs citat. På dette tidspunkt i romanen har Wilhelm dog ikke fået mistanke om sin elskede skuespillerinde Marianes mulige utroskab; det sker først i kap. 17, hvor han om natten udenfor hendes hjem ser en skikkelse komme ud ad døren og smutte bort. Dette gør ham så fortvivlet, at han i 2. bog, kap. 2, kaster sine hidtidige poetiske forsøg i ilden, og netop i det samme kommer Werner på besøg.

I trykt udgave: Bind 19 side 100 linje 4

◀ **Verzeih mir, sagte Wilhelm ... Facit des Lebens** : citat fra *Goethe's Werke* bd. 18, s. 51, hvor Goethe dog skriver »Bilanciren«, ikke »Ballanciren«.

I trykt udgave: Bind 19 side 100 linje 7

◀ **p. 175** : *Goethe's Werke* bd. 18, s. 175. Dette er i 2. bog, kap. 7, hvor Wilhelm, der nu befinder sig i en omrejsende skuespillertrup, kommer i samtale med en ældre mand, der kan berette sørgeligt nyt om Marianes skæbne. Hun er blevet udstødt af sit teater, da man opdagede, at hun var gravid. Nyheden ripper op i Wilhelms gamle minder, ikke mindst fordi han sikkert selv er barnets far.

I trykt udgave: Bind 19 side 100 linje 10

◀ **p. 191. Hvor i Samtalen ... Kunst (Naturell)** : Her i 2. bog, kap. 9, er Wilhelms teatertrup taget på udflugt og støder sammen med en fremmed mand, med hvem Wilhelm diskuterer skuespilkunsten: »Sollte aber nicht, versetzte Wilhelm, ein glückliches Naturell, als das Erste und Letzte, einen Schauspieler, wie jeden andern Künstler, ja vielleicht wie jeden Menschen, allein zu einem so hochaufgesteckten Ziele bringen?« *Goethe's Werke* bd. 18, s. 190. Hertil svarer den fremmede som hos SK.

I trykt udgave: Bind 19 side 100 linje 10

◀ **Das Erste und Letzte ... als dieser?** : citat fra *Goethe's Werke* bd. 18, s. 190f., hvor Goethe dog skriver: »und Letzte«, »wenn nicht Bildung das erst aus ihm macht, was« og »gewöhnliche Fähigkeiten besitzt«.

I trykt udgave: Bind 19 side 100 linje 12

◀ **p. 221 og 20** : Der sigtes formentlig til slutningen af 2. bog, kap. 13, hvor Wilhelm har opsøgt en gammel harpespiller, som med sin musik kan forløse hans knugede sind. Samtalen mellem de to, hvori den gamle mand udviser en sjælden forståelse for den unge Wilhelms sjæle kval, belyser Goethe med følgende billede: »Wer einer Versammlung frommer Menschen, die sich, abgesondert von der Kirche, reiner, herzlicher und geistreicher zu erbauen glauben, beigewohnt hat, wird sich auch einen Begriff von der gegenwärtigen Scene machen können; er wird sich erinnern, wie der Liturg seinen Worten den Vers eines Gesanges anzupassen weiß, der die Seele dahin erhebt, wohin der Redner wünscht, daß sie ihren Flug nehmen möge, wie bald darauf ein anderer aus der Gemeinde, in einer andern Melodie, den Vers eines andern Liedes hinzufügt, und an diesen wieder ein dritter einen dritten anknüpft, wodurch die verwandten Ideen der Lieder, aus denen sie entlehnt sind, zwar erregt werden, jede Stelle aber durch die neue Verbindung neu und individuell wird, als wenn sie in dem Augenblicke erfunden worden wäre; wodurch denn aus einem bekannten Kreise von Ideen, aus bekannten Liedern und Sprüchen, für diese besondere Gesellschaft, für diesen Augenblick ein eigenes Ganzes entsteht, durch dessen Genuß sie belebt, gestärkt und erquickt wird. So erbaute der Alte seinen Gast, indem er, durch bekannte und unbekannte Lieder und Stellen, nahe und ferne Gefühle, wachende und schlummernde, angenehme und schmerzliche Empfindungen in eine Circulation brachte, von der in dem gegenwärtigen Zustande unsers Freundes das Beste zu hoffen war«, *Goethe's Werke* bd. 18, s. 220f.

I trykt udgave: Bind 19 side 100 linje 18

◀ **p. 226. Hvor Wilhelm ... forskellige Tanker** : *Goethe's Werke* bd. 18, s. 226. Dette er i 2. bog, kap. 14, hvor Wilhelm hjemvendt fra samtalen med harpespilleren bliver vidne til følgende optrin: Den letlevende skuespillerinde Philine har gjort bekendtskab med en staldmester og inviteret ham på middag. Det gør drengen Friedrich rasende af jalousi. Da han efter Philines befaling serverer middagen, slænger han fadet ind mellem de to, så maden sprøjter ud over deres tøj. Staldmesteren giver ham et par ørenfigener og smider ham ud, hvorfor Friedrich nu kræver »Satisfaction« (s. 224). Godmodigt foreslår staldmesteren, at de duellerer med et par fleuretter med kridt på duppen, og det ender med, at de forsones. Wilhelm, som også jaloux har stået og set på: »In Wilhelms Seele vollendete indessen dieser Zweykampf die Darstellung seiner eigenen Gefühle: denn er konnte sich nicht läugnen, daß er das Rapier, ja lieber noch einen Degen selbst gegen den Stallmeister zu führen wünschte, wenn er schon einsah, daß ihm dieser in der Fechtkunst weit überlegen sey. Doch würdigte er Philinen nicht eines Blicks, hütete sich vor jeder Aeußerung, die seine Empfindung hätte verrathen können, und eilte, nachdem er einigemal auf die Gesundheit der Kämpfer Bescheid gethan, auf sein Zimmer, wo sich tausend unangenehme Gedanken auf ihn zudrängten«, s. 226. Herpå følger det af SK anførte citat. – **satisfaction**: fr. æresoprejsning.

I trykt udgave: Bind 19 side 100 linje 18

◀ **Er erinnerte sich der Zeit ... irre geführt worden war** : citat fra *Goethe's Werke* bd. 18, s. 226, hvor det dog hedder: »gehoben wurde«.

I trykt udgave: Bind 19 side 100 linje 24

◀ **Lehrjahre 4tes Buch. 5tes und 6tes** : *Goethe's Werke* (100,1) bd. 19, 1828, indeholder 4., 5. og 6. bog af *Wilhelm Meisters Lehrjahre*. SK knytter i sin excerpt an til 4. bog (kap. 1-20, s. 1-134) og 5. bog (kap. 1-16, s. 135-262) og omtaler kort 6. bog (s. 263-362).

I trykt udgave: Bind 19 side 100 linje 34

◀ **hele Undersøgelsen om ... p. 73 og ffl: 90 ffl:** : *Goethe's Werke* bd. 19, s. 73-78 rummer 4. bog, kap. 13 og 14. I kap. 13 drøfter Wilhelm i selskab med teaterlederen Serlo og dennes søster, Aurelia, en opførelse af Shakespeares tragedie *Hamlet*, hvilket foranlediger Wilhelm til at give en karakteristik af Hamlets væsen. På Aurelias opfordring giver han i begyndelsen af kap. 14 en karakteristik af Hamlets elskede, Ophelia. Diskussionen tages atter op i slutningen af kap. 15 (s. 90f.), hvor Wilhelm anstiller betragtninger over stykket som helhed, for så at afsluttes i begyndelsen af kap. 16 (s. 92-96) med Ophelia-figuren som genstand.

I trykt udgave: Bind 19 side 100 linje 35

◀ **255 og ffl: om Emilie Galotti ... flere gode Ting** : *Goethe's Werke* bd. 19, s. 255-258, dvs. i 5. bog, kap. 16, hvor teatertruppen er i gang med at indøve Lessings sørgespil *Emilia Galotti* (1772). Serlo, som selv skal spille stykkets kyniske adelsmand, Marinelli, fortæller om rollens vanskelighed.

I trykt udgave: Bind 19 side 100 linje 36

◀ **Der vornehme Anstand ... diesem Anstande gelangen** : citat fra *Goethe's Werke* bd. 19, s. 256f., hvor

Goethe dog skriver: »vornehme Anstand, sagte er, ist«; »Uebung voraussetzt«; »sich in Momenten«; »jederman wird sich hüten, an«; »ungeachtet aller« og »und sich nie als«.

I trykt udgave: Bind 19 side 101 linje 2

◀ **Bekendnisse einer schönen Seele** : titlen på 6. bog, der er formet som en ældre stiftsfrøkens selvbiografi, hvori hun beretter om sin menneskelige og religiøse udvikling. Dette manuskript læser Wilhelm op for den døende Aurelia, som herefter dør forsonet.

I trykt udgave: Bind 19 side 101 linje 25

◀ **Lehrjahre 7tes Buch. und 8tes** : Disse to bøger er indeholdt i *Goethe's Werke* (100,1) bd. 20, 1828.

I trykt udgave: Bind 19 side 101 linje 27

◀ **Wilhelm Meisters Wanderjahre ... 1stes Buch** : SK knytter i sin excerpt an til den første af de tre bøger i *Wilhelm Meisters Wanderjahre*. Den findes i *Goethe's Werke* (100,1) bd. 21, 1829, s. 1-228, og består af 11 kapitler, hvoraf SK kun excerperer kap. 4 (s. 47-68).

I trykt udgave: Bind 19 side 101 linje 30

◀ **Wilhelm træffer ... afslaaer Montan aldeles** : Wilhelm er på vandring med sin søn, Felix, og dennes kammerat, og de får nu opsporet Wilhelms gamle ven, Jarno, også kaldet Montan, som befinder sig i de samme bjergegne. Da Jarno har demonstreret sin store geologiske viden, spørger Wilhelm, om han ikke kan lære ham begyndelsesgrundene, så han selv kan oplære sin søn. Hertil svarer Jarno som anført.

I trykt udgave: Bind 19 side 101 linje 32

◀ **p. 49: »Es ist nichts ... halb wissend sein«** : citat fra *Goethe's Werke* bd. 21, s. 49, hvor Goethe dog skriver: »halbwissend«.

I trykt udgave: Bind 19 side 101 linje 36

◀ **Paa Wilhelms Spørgsmaal ... som taler det** : jf. *Goethe's Werke* bd. 21, s. 49.

I trykt udgave: Bind 19 side 101 linje 39

◀ **Vielseitigkeit bereitet eigl. ... zugestehen werde** : citat fra *Goethe's Werke* bd. 21, s. 50f., hvor Goethe dog skriver: »bereitet eigentlich« og »eben jetzt«.

I trykt udgave: Bind 19 side 102 linje 4

◀ **p. 52: »Nun aber gehörte ... sollte sie beschäftigen«** : citat fra *Goethe's Werke* bd. 21, s. 52.

I trykt udgave: Bind 19 side 102 linje 13

◀ **p. 55 hvor Jarno igjen taler ... i alle Retninger** : Jarno har i samtalen fortalt en lignelse, og Wilhelm spørger nu, hvilken rolle han indtager i denne.

I trykt udgave: Bind 19 side 102 linje 16

◀ **ich sehe dich an ... aber Wurzel zu fassen** : citat fra *Goethe's Werke* bd. 21, s. 55, hvor optakten lyder: »Jetzt besonders, sagte Jarno, seh' ich dich an, wie«.

I trykt udgave: Bind 19 side 102 linje 17

◀ **Goethes Wilhelm Meister** : 100,1.

I trykt udgave: Bind 19 side 102 linje 22

◀ **Fichtiske moralske Verdensorden** : Den ty. filosof Johann Gottlieb Fichte (1762-1814) fandt i fornuftens praktiske eller handlende karakter det princip, hvorpå han kunne bygge et filosofisk system. Det absolutte opfattes som en grundlæggende, formende aktivitet, der ikke primært frembringer en verden af ting, men en handlingsverden. For det enkelte menneske er opgaven gennem den uendelige handling at bestemme sig selv til frihed. Fichte begrunder sin anskuelse i sin *Wissenschaftlehre* (1794) og uddyber den i *System der Sittenlehre* (1798) og *Die Bestimmung des Menschen* (1800). Til det sidste værk henviser SK i en tidligere optegnelse fra marts 1835 (*Pap I C 50*), hvor Fichtes moralske verdensorden også omtales; sml. endvidere optegnelsen AA:6 fra juli 1835, *SKS 17*, s. 16.

I trykt udgave: Bind 19 side 102 linje 23

◀ **Goethe aus näherm persönlichen ... Leipzig 1832** : Johannes Daniel Falk (1768-1826), ty. forf., levede som Goethe i Weimar og var leder af en opdragelsesanstalt for hjemløse børn. Hans posthumt udgivne værk, *Goethe aus näherm persönlichen Umgange dargestellt. Ein nachgelassenes Werk von Johannes Falk*, Leipzig 1832 (forkortet Falk), består af seks kapitler samt to tillæg. SK knytter i sin excerpt an til kap. 1 (103,3), kap. 2 (103,10), kap. 3 (105,12) og kap. 4 (105,23, 107,14), men ikke til kap. 5 (»Goethe's Humor«) og kap. 6 (»Goethe's Verhältnisse zu ausgezeichneten Zeitgenossen und Urtheile über sie«). Endvidere noterer han intet om første tillæg (»Brief eines sechzehnjährigen Jünglings, als er Goethe zum ersten Male gesehen«), men exciperer fra begyndelsen af det andet (106,29). Kun de betydningsbærende afvigelser i SKs excerpt anføres ikke mindre afvigelser i tegnsætning og ortografi.

I trykt udgave: Bind 19 side 103 linje 1

◀ **I Goethes Mutter** : jf. Falk (103,1), kap. 1: »Goethe's Mutter. Einige Beiträge zu ihrer Charakteristik«, s. 1-7.

I trykt udgave: Bind 19 side 103 linje 3

◀ **Schon öfter ist die Bemerkung ... vorgebildet sind** : citat fra begyndelsen af s. 1, hvor Falk dog skriver: »gemacht worden«.

I trykt udgave: Bind 19 side 103 linje 3

◀ **Han anfører ... voldsomt Indtryk** : jf. Falk, s. 1 i forlængelse af ovenstående: »So stellt sich in Goethe's Charakter eine sehr zarte Scheu vor allen heftigen, gewaltsamen Eindrücken dar, die er auf alle Weise und in allen Lagen seines Lebens möglichst von sich zu entfernen suchte.«

I trykt udgave: Bind 19 side 103 linje 8

◀ **og en naturlig Vittighed og Humor** : jf. Falk, s. 3f.: »Eine zweite Anlage Goethe's, worauf alle seine übrigen Anlagen gleichsam als Fundament ruhten und sich einer reichen Entwicklung erfreuten, ist eine ergiebige Ader von fröhlich strömendem Mutterwitze, sonst auch Naivetät und Humor genannt, die ebenfalls in einem sehr hohen, ja oft drolligen Grade seiner Mutter eigenthümlich waren.«

I trykt udgave: Bind 19 side 103 linje 9

◀ **II. Allgemeiner Umriß ... Mensch und Künstler** : jf. Falk, kap. 2: »Allgemeine Umriß von Goethe's Charakter als Mensch und Künstler«, s. 8-25.

I trykt udgave: Bind 19 side 103 linje 10

◀ **p. 8. Han tabte ... en Plante** : jf. Falk, s. 8: »Ein ganz eigenthümlicher Vorzug seines Genies ist es ohne Zweifel, daß er sich gleichsam in den Gegenstand, auf dessen Betrachtung er sich in diesem oder jenem Zeitpunkte beschränkt, mag es nun ein Mensch, ein Thier, ein Vogel oder eine Planze seyn, sinnig verliert, ja sich gewissermaßen in denselben träumend verwandelt.«

I trykt udgave: Bind 19 side 103 linje 11

◀ **Han ønskede derfor ikke ... med en Ting** : jf. Falk, s. 9: »Wie oft hörte ich ihn, wenn er sich irgend einer Betrachtung dieser Art hingeben wollte, mit Ernst seine Freunde ersuchen, ihn ja mit den Gedanken Anderer über diesen Gegenstand zu verschonen, weil es eine strenge, ja unabweichliche Maxime bei ihm war, in solcher Stimmung allen fremden Einflüssen zu wehren. Erst dann, wenn er seine eigne Kraft an einem solchen Object durchversucht, sich gleichsam ihm gegenübergestellt und allein mit ihm gesprochen hatte, ging er auch auf fremde Vorstellungen ein.«

I trykt udgave: Bind 19 side 103 linje 13

◀ **Dette viser sig ... Wieland og Voss** : jf. Falk, s. 10f., hvor Falk omtaler de anførte værker, som udtryk for Goethe's berømte objektivitet. – **Metamorphose der Pflanzen**: dvs. Goethes botaniske afhandling *Versuch, die Metamorphose der Pflanzen zu erklären* fra 1790, trykt i *Goethe's Werke* (100,1) bd. 58, 1842, s. 19-80. – **Farbenlehre**: dvs. Goethes store værk *Zur Farbenlehre* (1810ff.) i *Goethe's Werke* bd. 52-55, 1833. – **hans Biographier over Wieland og Voss**: Her tænkes på mindetalen »Zu brüderlichem Andenken Wielands. 1813«, trykt i *Goethe's Werke* bd. 32, 1830, s. 233-268. Christoph Martin Wielands (1733-1813) var en kendt ty. forf. Med biografien over den ty. forf. og oversætter Johann Heinrich Voß (1751-1826) sigtes formentlig til Goethes anmeldelse »Lyrische Gedichte von Johann Heinrich Voß – eine Besprechung« fra 1804, trykt i *Goethe's Werke* bd. 33, 1830, s. 146-166, eller artiklen »Voß und Stolberg« fra 1820, trykt i *Goethe's Werke* bd. 60, 1842, s. 288-292.

I trykt udgave: Bind 19 side 103 linje 14

◀ **Men ligesaa anerkjendt ... in sittlichen Gesinnungen** : jf. *Falk*, s. 11: »So wie diesem hohen Talent Goethe's eine allgemeine Anerkennung zu Theil geworden ist, so laut haben sich auch auf der andern Seite tadelnde Stimmen wegen Lauheit in sittlichen Gesinnungen, soweit sie in seinen Schriften vorliegt, erhoben.«

I trykt udgave: Bind 19 side 103 linje 16

◀ **die angeborene ruhige Betrachtung ... Natur anerkannte** : citat fra *Falk*, s. 12, ikke s. 13.

I trykt udgave: Bind 19 side 103 linje 18

◀ **Goethe war geboren ... darbierten mochte** : citat fra *Falk*, s. 12.

I trykt udgave: Bind 19 side 103 linje 23

◀ **Somit war Goethe ... seine Zeit wollte handeln** : citat fra s. 12, hvor *Falk* dog spatierer »betrachten« og »handeln«, og hvor sidste sætning afsluttes: »und jeden, auch den seichtesten Beweggrund, der sich ihr zu solchem Vorhaben darbot, in sich aufnehmen«, s. 12f.

I trykt udgave: Bind 19 side 103 linje 29

◀ **Goethe kann, darf und will ... verlassen zwänge** : citat fra s. 20, hvor *Falk* dog skriver »wo er so freudig«.

I trykt udgave: Bind 19 side 103 linje 32

◀ **Alle Schlüsse ... ihren Siß haben** : citat fra s. 21, hvor *Falk* dog skriver: »ihren Sitz haben«.

I trykt udgave: Bind 19 side 103 linje 35

◀ **Mit Untersuchungen über Zeit ... aus Zerstörung schafft** : citat fra s. 22-24, hvor *Falk* dog skriver »so mannichfaltiger Producte«; »das letzte Product der Plastischen«; »von Ewigkeit«; »Gegensätzen«; »ganze und villständige Welt«; »Definition Dessen, was«; »wo es sich von der Natur«; »und des Gesetzes, wo« og »Sturmwindes«. – **Leibnitz**: Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716), ty. filosof, matematiker, naturvidenskabsmand, retslærd og historiker. – **Kant**: Immanuel Kant (1724-1804), ty. filosof, prof. ved universitetet i Königsberg 1770-96. – **Iphigenie**: Goethes skuespil *Iphigenia auf Tauris* (1787) i *Goethe's Werke* (100,1) bd. 9, 1828, s. 1-98. – **Faust**: Goethes tragedie *Faust*, hvis 1. del i sin helhed udkom 1808, jf. *Goethe's Werke* bd. 12, 1828, s. 1-247, og hvis 2. del i sin helhed udkom posthumt 1832, jf. *Goethe's Werke* bd. 41, 1832, s. 1-344

I trykt udgave: Bind 19 side 104 linje 6

◀ **p. 25 erindrer han om ... zugleich die Martyrkrone** : jf. *Falk*, s. 25: »Wenn aber ein Gesetz der englischen Verfassung, welches dahin lautet, daß Pairs jederzeit nur von Pairs gerichtet werden können, auch auf Gegenstände der Geisterwelt übertragbar ist, so dürfte eine solche Anerkennung des wahrhaft Eigenthümlichen und Großen durch einen großen Zeitgenossen gar manches einseitige Urtheil beschämen und verwirren und somit bewahrheiten, was im 'Tasso' gesagt wird: / – wo du das Genie erblickst, / Erblickst du auch zugleich die Marterkrone.« – **Pairs**: personer, som indtager de højeste poster i et land, fx medlemmerne af overhuset i England. – **Tasso**: Goethes skuespil *Torquato Tasso* (1790) i *Goethe's Werke* (100,1) bd. 9, s. 99-245.

I trykt udgave: Bind 19 side 105 linje 1

◀ **p. 24. Bemærkes ... angelerntes Gebet u: s. w:**« : jf. *Falk*, s. 24f.: »Wenn man daher diesem großen und anmuthigen Genius zuweilen das Gefühl für das Sittliche abgesprochen hat, so hat man ihn nach fremden Maasstabe gemessen und nicht bedacht, daß er es nicht lieben konnte, aus der Sittlichkeit eine Art von Gewerbe zu machen. Ihm war auch alles nicht Ursprüngliche, alles Angelernte zuwider, wie jede angelernte Erhebung der Seele, angelernte Philosophie, eingelerntes Gebet u.s.w., dergestalt, daß er nicht selten, wenn er ganz unbefangen diese Abneigung gegen flächere Gemüther aussprach, sich den größten Misverständnissen aussetzte.«

I trykt udgave: Bind 19 side 105 linje 6

◀ **III Goethes Ansicht der Natur** : jf. *Falk*, kap. 3: »Goethe's Ansicht der Natur«, s. 26-49.

I trykt udgave: Bind 19 side 105 linje 12

◀ **Ein treuer Beobachter der Natur ... untergegangenem Vorwelt** : citat fra s. 48, hvor *Falk* dog skriver: »untergegangenen Vorwelt«.

I trykt udgave: Bind 19 side 105 linje 12

◀ **IV Goethe's wissenschaftliche Ansichten** : jf. *Falk*, kap. 4: »Goethe's wissenschaftliche Ansichten«, s. 50-84.

I trykt udgave: Bind 19 side 105 linje 23

◀ **Foranlediget ved ... (Monader.)** : jf. s. 50-53, hvor Falk fortæller, hvordan han oplevede Goethe til Wielands begravelse. Han spurgte her Goethe, hvordan denne så på livets vedvaren efter døden, og Goethes svar gengives, dog uden eksplicit at indeholde henvisning til monadelæren (105,29); den kommer først s. 54-60. – **Wieland^s Død**: 103,14. Han dør 20. jan. i Weimar.

I trykt udgave: Bind 19 side 105 linje 23

◀ **Sie wissen längst ... und glauben will** : citat fra s. 53, hvor Falk dog skriver: »längst«.

I trykt udgave: Bind 19 side 105 linje 25

◀ **Paa Falks Spørgsmaal ... for Monaderne** : jf. s. 54-59, hvor Falk refererer Goethes udvikling af sin monadelære, der er stærkt påvirket af Leibniz (104,6). Goethe fortæller, hvordan alt består af monader, dvs. substanser el. bevidstheder, lige fra de laveste i sten og planter til de højeste sjælemonader, og spørgsmålet bliver da, hvordan to sådanne monader forholder sig til hinanden: »Ich fragte weiter: ob er wol glaube, daß die Übergänge aus diesen Zuständen für die Monaden selbst mit Bewußtseyn verbunden wären? Worauf Goethe erwiederte«, s. 59f.

I trykt udgave: Bind 19 side 105 linje 29

◀ **Daß es einen allgemeinen ... selbst zugegen war** : citat fra *Falk*, s. 60.

I trykt udgave: Bind 19 side 105 linje 31

◀ **Damit ist aber keinesweges ... Ergänzung erhält** : citat fra s. 65f., hvor Falk dog skriver: »gesetzt wären«. Hele passagen er spatieret hos Falk.

I trykt udgave: Bind 19 side 106 linje 4

◀ **Sobald man nur ... ausgemittelt werden** : citat fra s. 66, hvor passagen er spatieret hos Falk.

I trykt udgave: Bind 19 side 106 linje 11

◀ **Hvad nu Verdenhistorien angaaer ... klog Bygmesters Plan** : jf. *Falk*, s. 77f.: »Überhaupt ist es wol nicht abzuleugnen, daß Goethe's Ansicht der Weltgeschichte von Dem, was in der Schule und in den Compendien darüber gelehrt wird, etwas verschieden ausfällt. So betrachtet er z. B. die Entstehung der Staaten als etwas, was sich durchaus, wie jedes andere Product der Natur, aus irgend einem selbständig vorhandenen Keime instinctmäßig und ohne alle Vorschrift entwickeln muß, wozu denn freilich Berge, Klima, Flüsse und andere Umstände das Ihrige beitragen. Die politischen Systeme taugen darum so wenig wie die philosophischen, sobald sie sich mit der Natur in Widerspruch setzen. So wenig wie der Mensch sein Naturell, ebenso wenig kann ein Staat seine Berge und seine Flüsse aufgeben und, einer bloßen Idee zu gefallen, seinem Wesen selbst vernichtende Bedingungen vorschreiben. (...) Die besten Hauptstädte z. B. sind immer die, welche die Natur im Laufe der Zeit entweder durch die Noth des Augenblicks oder im Drange der Umstände hat entstehen lassen. Solch ein Mittelpunkt, wo sich die Völkerstämme um König und Königin, gerade ebenso wie die Bienen um ihren Weiser, versammelten, ist eben der rechte, sowie man auf der andern Seite es genau den Hauptstädten ansieht, die nicht von Natur und aus dem Volke selbst ihren Ursprung nahmen, sondern nach dem Plane irgend eines klugen und geschickten Baumeisters entworfen sind.«

I trykt udgave: Bind 19 side 106 linje 15

◀ **Die ersten haben ... etwas Erkältendes und Eintöniges** : citat fra s. 78, hvor Falk dog skriver: »Eintöniges zurücklassen«.

I trykt udgave: Bind 19 side 106 linje 25

◀ **Zweiter Anhang. Uber Goethes Faust ... obigen Gartengespräches** : jf. *Falk*, tillæg 2: »Über Goethe's Faust. Ein Fragment zur Erläuterung des obigen Gartengespräches«, s. 207-318. Denne lange afhandling om Goethes *Faust* består af 27 kap., hvoraf SK kun knytter an til det første.

I trykt udgave: Bind 19 side 106 linje 29

◀ **Vom Universalleben der Natur ... im Faust erscheint** : titlen på tillæg 2, kap. 1, s. 209-218.

I trykt udgave: Bind 19 side 106 linje 31

◀ **Han begynder med et Par Ord ... Schillers Ord paa dem** : jf. *Falk*, s. 209, hvor afsnittet indledes med følgende ord, der lægger op til det citerede vers: »Wer kennt nicht jene träge, seelenlose Betrachtung der Natur, wie sie in den meisten neuen Dichtern und Schriftstellern durchgängig herrscht, die Schiller so witzig mit den Worten aufgefaßt:«. *Falk* oplyser ikke, hvor verset af den ty. digter Friedrich Schiller (1759-1805) stammer fra; det er hentet fra digtet »Die Götter Griechenlands« (1788/1800), hvor det hedder: »Unbewußt der Freuden, die sie schenket, / Nie entzückt von ihrer Herrlichkeit, / Nie gewahr des Geistes, der sie lenket, / Sel'ger nie durch meine Seligkeit, / Fühllos selbst für ihres Künstlers Ehre, / Gleich dem todten Schlag der Pendeluhr, / Dient sie knechtisch dem Gesetz der Schwere, / – Die entgötterte Natur«, *Schillers sämtliche Werke in zwölf Bänden*, Stuttgart og Tübingen 1838, ktl. 1804-1815, bd. 1, s. 98-104; 103.

I trykt udgave: Bind 19 side 106 linje 32

◀ **Unbekannt mit ihres Schöpfers Ehre ... die entgötterte Natur** : citat fra *Falk*, s. 209.

I trykt udgave: Bind 19 side 106 linje 35

◀ **Goethes Leben ... Weimar 1833** : Heinrich Döring (1789-1862), ty. forf. og biograf. Hans værk *Goethe's Leben*, 2. udv. udg., Weimar 1833 [1828], var en standardbiografi om Goethe og ledsagede som supplementsbind *Goethe's Werke* (100,1). Bogen består af syv kronologisk inddelte kapitler, først et indledende om den tidligste ungdom, derpå seks kapitler opdelt efter perioder i forfatterskabet. SK knytter kun an til kapitlet om anden periode (107,5). Sidst i bogen findes udførlige fortegnelser over kobberstik, malerier, medaljer, statuer og buster relateret til Goethe samt en kronologisk fortegnelse over Goethes skrifter (107,11), oversigter over udgavernes illustrationer og vignetter, over musikalske kompositioner til digtene og over sekundærlitteratur til Goethes biografi og værk (107,11). Endelig afsluttes med et mindre tillæg til tredje periode. Denne 2. udg. af Dörings biografi blev ledsaget af et selvstændigt lille skrift, *Anhang zu J.W. v. Goethe's Leben*, Weimar 1833, hvortil SK henviser i en senere optegnelse (108,39). I det følgende anføres kun de betydningsbærende afvigelser i SKs excerpt, altså ikke mindre afvigelser i tegnsætning og ortografi.

I trykt udgave: Bind 19 side 107 linje 3

◀ **Mehrere poetische Pläne ... Kirchengeschichte darzustellen** : citat fra »Zweite Periode 1771-1775«, s. 161, hvor Döring dog skriver »Göthe'n«; kursiveringen stammer fra SK. – **Geschichte des ewigen Juden**: Det middelalderlige sagn om den evige jøde el. Ahasverus findes bearbejdet i talrige folkebøger og litterære fremstillinger. Döring opgiver ingen kilde, men Goethe omtaler selv i begyndelsen af 15. bog af sin selvbiografi sit planlagte digt, som skulle vise, hvordan den verdslige skomager Ahasverus forgæves prøver at omvende Jesus, jf. *Goethe's Werke* (100,1) bd. 26, 1829, s. 309-312

I trykt udgave: Bind 19 side 107 linje 5

◀ **Heri findes ogsaa ... der have skrevet om Goethe** : Hos Döring (107,3), s. 459-468, findes »Chronologisches Verzeichniß von Göthe's Schriften«, der opregner i alt 73 arbejder af Goethe. På s. 491-518 findes fortegnelsen »Quellen zur Biographie Göthe's«, der dels optegner 59 værker relateret til Goethes biografi, dels 158 skrifter relateret til Goethes værker.

I trykt udgave: Bind 19 side 107 linje 11

◀ **Addenda til min foregaaende Excerpt af Falk. p. 79 og ff:** : Følgende excerpt knytter an til kap. 4 hos *Falk* (103,1).

I trykt udgave: Bind 19 side 107 linje 14

◀ **Wie Goethe nach Obigem ... zu keinem Resultate** : citat fra s. 79-82, hvor *Falk* dog skriver: »An- und Eingelernte«, »'Lebt man ... Zeitalter?' fügte er hinzu; 'der Stoiker ...«, »strenge Mäßigkeit«, »'Ich behauptete ...« og »halb Epikuräer«. – **Stoiker (...) Platoniker (...) Epikuräer**: I disse livsfilosofiske retninger stræbte det enkelte individ efter at af dø fra den umiddelbare tilbøjelighed, for derved at opnå sindsro, ligevægt, uhildet indsigt eller nydelse. Stoicismen grundlagdes af den gr. filosof Zenon o. 300 f.Kr. og gennemløb de følgende fem årh. en udvikling kulminerende med de rom. filosoffer Seneca og Marcus Aurelius. Platonismen grundlagdes af Platon (427-347 f.Kr.) og dyrkedes herefter i Platons 'akademi', mens den gr. filosof Epikur (341-270 f.Kr.), der i Athen grundlagde den filosofiske skole »Haven«, lagde navn til epikuræernes filosofi. – **Kant**: Immanuel Kant (1724-1804), ty. filosof, der bl.a. fordrede, at man handlede af pligt og ikke af tilbøjelighed. – **Cynismus**: Den livsfilosofiske skole, kynismen, grundlagdes af den gr. filosof Diogenes fra Sinope (o. 400-325 f.Kr.). – **Wieland ... aristippischen Philosophie ... Diogenes und alle Cynismus** : sigter formentlig til C.M. Wielands (103,14) store brevdialog *Aristipp und einige seiner Zeitgenossen* (1800-

1002), hvori den gr. livsfilosofi vurderes gennem fingerede breve til og fra den gr. filosof Aristippos fra Kyrene (435-355 f.Kr.). Aristippos var elev af Sokrates og grundlægger af den kyrenæiske skole. Endvidere sigtes til det dialogiske værk *Sokrates Mainomenos* oder *die Dialogen des Diogenes von Sinope*. Aus einer alten Handschrift, Leipzig 1770, ktl. 474, som siden blev fulgt op af et *Nachlaß*.

I trykt udgave: Bind 19 side 107 linje 14

◀ **ell.** : ellers.

I trykt udgave: Bind 19 side 108 linje 38

◀ **Anhang zu J. W. Goethes Leben von H. Döring. Weimar 1833** : 107,3.

I trykt udgave: Bind 19 side 108 linje 39

◀ **Der fortælles nemlig ... d. 22 Martz. 1832** : Oplysningen findes s. 27, hvor en længere beretning om Goethes sidste timer afsluttes med billedet af Goethe, der ved middagstid d. 22 marts 1832 stille sover ind i sin lænestol. Herpå følger det af SK anførte citat.

I trykt udgave: Bind 19 side 109 linje 1

◀ **Jenen Tag, an welchem ... Tag gehalten** : citat fra s. 28, hvortil er føjet anførte note. – Teateret i Weimar, som Goethe indtil 1817 selv havde været leder af, brændte natten til den 22. marts 1825.

I trykt udgave: Bind 19 side 109 linje 1

◀ **Goethe bekannte sich überhaupt ... etwas bedeutendes anzufangen** : citat fra s. 28, noten, hvor Döring dog skriver: »mit seinem Freunde« og »sogleich zurück«. – Goethe mødte første gang den ty. hofråd, oldtidsforsker og kunstkender Heinrich Meyer (1760-14. okt. 1832) i Rom 1788 og traf siden flere gange sammen med ham på rejser.

I trykt udgave: Bind 19 side 109 linje 4

◀ **Baggesens samtlige Værker ... Sangens Tid og Sted** : citat fra den da. forf. Jens Baggesens (1764-1826) digt »Giengangeren og han selv, eller Baggesen over Baggesen« (1807) i *Jens Baggesens danske Værker*, udg. af forfatterens sønner og C.J. Boye, bd. 1-12, Kbh. 1827-32, ktl. 1509-1520; bd. 5, 1829, s. 472. Baggesen skriver dog »Odysseus«. Digtet er formet som en dialog mellem 'Jeg selv' og 'Min Gienganger', og her er det 'Jeg selv', der taler. – **Odusseus**: dvs. Odysseus. Denne græske helt kæmpede 10 år i den trojanske krig, hvilket skildres i Homers *Iliaden*, hvor Odysseus dog ikke er hovedpersonen. Det er han til gengæld i *Odysseen*, hvor den 10 år lange, eventyrlige hjemrejse fra Troja til Ithaka fremstilles. – **Cook**: James Cook (1728-1779), berømt for sine mange skibsrejser, bl.a. de tre verdensomrejser foretaget i perioden 1767-79; han blev dræbt på Hawaii og nåede da ikke at fuldføre den sidste af disse rejser. – **Tasso**: Torquato Tasso (1544-1595), ital. digter; der sigtes til hans episke ridderdigt *Gerusalemme liberata* (1581; *Det befriede Jerusalem*), hvoraf Baggesen selv har oversat dele af 8. sang om den danske ridder Svend, jf. *Jens Baggesens danske Værker* bd. 4, 1828, s. 3-21. – **har og**: har også.

I trykt udgave: Bind 19 side 110 linje 2

◀ **Det heed nok Dødningsedandsen ... noch nicht gahn** : Den folkelige forestilling om dødedansen, dvs. om at døden (ofte i skikkelse af et skelet) byder mennesker af alle aldre og fra alle samfundslag op til dans og fører dem til graven, er kendt fra kirkernes relieffer og kalkmalerier, fra viser og fra folkebøger, fx den danske [Niels Prah!] *Det menneskelige Livs Flugt, eller Døde-Dands, hvorudi ved tydelige Forestillinger og Underviisningsvers vises, hvorledes Døden uden Personsanseelse dandser af med Enhver, endog ofte uformodentlig, fra Verden til Evigheden; afbildet ved lærerige Stykker, og Samtaler imellem Døden og Personerne*, udg. af T.L. Borup, 3. opl., Kbh. 1814 [1762], ktl. 1466. Det af SK anførte vers kendes helt tilbage fra 1400-tallet, hvor det findes afbildet i Marie-kirken i Lübeck, hvorfra den såkaldte Lübecker-dødedans har udviklet sig, jf. *Der Totentanz der Marienkirche in Lübeck und der Nikolaikirche in Reval (Talinn)*, udg. af Hermut Freytag, Köln, Weimar og Wien 1993, s. 338-342. – **engagerer**: inklinerer, byder op til dans.

I trykt udgave: Bind 19 side 110 linje 17

◀ **indv.** : indvortes.

I trykt udgave: Bind 19 side 110 linje 27

◀ **En fortvivlet Synder vaagner op ... Djævelen svarer »Evighed«** : Kilden er ikke identificeret. SK benytter senere i Journalen JJ samme historie; her angiver han, at den stammer fra et italiensk folkesagn. Jf. SKS 18, 275.

I trykt udgave: Bind 19 side 110 linje 29

◀ **Volkslieder der Serben ... Halle und Leipzig 1835** : dvs. *Volkslieder der Serben, metrisch übersetzt und historisch eingeleitet von Talvj*, [udg. af Wuk Stephanowitsch Karadschitsch (el. Vuk Karadi)], bd. 1-2, 2. udg., Halle og Leipzig 1835 [1825-26].

I trykt udgave: Bind 19 side 111 linje 1

◀ **Erzählungen und Märchen ... Prenzlau 1825 ... (Prenzlau 1826)** : Denne samling af folkelitteratur, *Erzählungen und Märchen* bd. 1-2, Prenzlau 1825-26, er udgivet af den ty. filolog og germanist Friedrich Heinrich von der Hagen (1780-1856). SK refererer i en senere optegnelse til indholdet af såvel det første (116,2) som det andet bind (116,9). Kun de betydningsbærende afvigelser i SKs excerpt anføres i det følgende, altså ikke mindre afvigelser i tegnsætning og ortografi.

I trykt udgave: Bind 19 side 112 linje 1

◀ **I 2ter Band af denne Samling ... »Bärensohn«** : Dette serbiske folkeeventyr om Bärensohn findes i 2. bd., s. 319-329.

I trykt udgave: Bind 19 side 112 linje 3

◀ **Männer-Erzählung** : jf. bd. 2, s. 319, hvor denne angivelse figurerer i titlen (116,9), og hvortil er føjet den følgende note.

I trykt udgave: Bind 19 side 112 linje 5

◀ **die serbischen Märchen ... und Frauen-Erzählungen** : citat fra bd. 2, s. 319, noten.

I trykt udgave: Bind 19 side 112 linje 5

◀ **Der fortælles nemlig ... en Søn med hende** : jf. bd. 2, s. 319, hvor historien begynder: »An einem Sonntage gingen Weiber ins Gebirge, um wilde Färberröthe zu sammeln. Eine dieser Weiber verirrt sich, und kam bis vor eine Höhle, in welcher ein Bär lag. Sobald der Bär die Frau erblickte, schleppte er sie in die Höhle, und erzeugte dann mit ihr einen Knaben.« – **slæpte**: slæbte.

I trykt udgave: Bind 19 side 112 linje 7

◀ **det, der her i Norden fortælles om Thor og hans Eventyr** : En fremstilling af aseguden Thors eventyr i den nordiske mytologi findes i Jacob Bærent Møinichen *Nordiske Folks Overtroe, Guder, Fabler og Helte indtil Frode 7 Tider*, Kbh. 1800, ktl. 1947, s. 432-445, og noget udførligere i N.F.S. Grundtvigs *Nordens Mythologi eller Sindbilled-Sprog*, 2. omarb. udg., Kbh. 1832 [1. udg. 1808], ktl. 1949, s. 396-461. SK tænker også her på Martin Hammerichs netop udkomne magisterafhandling (113m,1), der indtager et historisk-kritisk standpunkt over for Grundtvigs mere digteriske omgang med stoffet.

I trykt udgave: Bind 19 side 112 linje 11

◀ **Drengen maa først ... at forlade ham** : jf. bd. 2, s. 319f., hvor det dog fortælles, at drengen er 17 år, da han spørger sin far, bjørnen, om han må drage ud i verden. Det må han imidlertid ikke, fordi verdenen bebos af nogle meget onde dyr, kaldet mennesker. Året efter spørger sønnen atter og får nu lov, hvis han kan rive et træ op med rod, hvilket han ikke kan. Først næste år består han prøven og får nu lov til drage ud i verden.

I trykt udgave: Bind 19 side 112 linje 12

◀ **Han vandrer nu bort ... have Jernet forarbejdet etc.** : jf. bd. 2, s. 321-323, hvor Bärensohn kommer til en Pascha, dvs. en tyrkisk statholder, som har over tusind bønder til at arbejde for sig i marken. De indgår nu det væddemål, at hvis Bärensohn kan spise de mange vogne med mad, som kan føde alle bønderne, får han alle okserne og plovne. Da Bärensohn har spist op, tager han til takke med plovne, som han smider på nakken for derpå at drage til en smed og få dem omstøbt til en stor kølle. Den første smed, han møder, fuser dog med sit håndværk, så han finder en ny, der til gengæld også smeder ham en solid jernkølle.

I trykt udgave: Bind 19 side 112 linje 14

◀ **Nu kommer han til en Bonde ... det forhaandenværende Forraad** : jf. bd. 2, s. 232f., hvor Bärensohn kommer til en bonde og med ham atter vædder om, hvor meget han kan spise. Da bondens datter har serveret alle fadene med mad, indskyder bonden: »Halt, du darfst die Speisen nicht eher anrühren, als bist du, wie ich, das Kreuz gemacht hast, und sagst: im Namen Gottes, des Vatters, des Sohnes und des heiligen Geistes!« s. 324. Dette nægter Bärensohn først, men gør det alligevel, da han er sulten. Det viser sig nu, at han kun kan spise det halve.

I trykt udgave: Bind 19 side 112 linje 19

◀ **Han erklærer derpaa ... slaee ihjel** : jf. bd. 2, s. 324, hvor Bärensohn siger til bonden, at han vil ægte dennes datter, men får at vide, at hun allerede er lovet bort til »Großschautzbarten«, ikke »Großschnurbarthen« (begge udtryk sigter dog til det samme, nemlig til én med et stort overskæg). Herpå svarer Bärensohn: »Was, Schnautzbarten? gleich will ich ihn erschlagen, wenn er kömmt!«

I trykt udgave: Bind 19 side 112 linje 24

◀ **men medens han endnu taler ... den anden i Munden** : jf. bd. 2, s. 324-326. – **Rantsel**: ransel, dvs. en art rygsæk.

I trykt udgave: Bind 19 side 112 linje 26

◀ **Han skulde nu ... i en huul Tand** : jf. bd. 2, s. 326f.

I trykt udgave: Bind 19 side 113 linje 7

◀ **Da nu Landmanden ... denne hule Tand** : jf. bd. 2, s. 327-329, hvor landmanden kommer hjem og byder sin kone og søster bringe ham en tandstikker, en jernstang, hvormed han får lirket Bärensohn ud. Bärensohn spiser nu med og spørger landmanden, hvordan han har fået sin hule tand, hvorefter historie slutter med denne beretning.

I trykt udgave: Bind 19 side 113 linje 10

◀ **som sagt** : se SKS 19, 112,10-12.

I trykt udgave: Bind 19 side 113 linje 17

◀ **cfr. Mag. Hamerich om Ragnaroke p. 93. note** : Cand. theol. Martin Hammerich (1811-81) indleverede sin magisterafhandling, *Om Ragnaroksmysterien og dens Betydning i den oldnordiske Religion*, Kbh. 1836, ktl. 1950, til bedømmelse i slutningen af okt. 1835, og forsvaret fandt sted 5. april 1836. If. titelbladet er bogen udgivet i april. I SKs eget eksemplar af bogen findes en dedikation: »Til Student Kjerkegaard venskabeligst fra Forfatteren«. På s. 93f. fortæller Hammerich myten om Thor, der indbød sig selv til nogle bønders bryllupsfest og fik serveret en tønne øl, hvilket behagede ham. Ved en anden bryllupsfest kom værten imidlertid med øllet i en kumme, hvilket gjorde Thor så vred, at han tog hele selskabet med op på et fjeld og hamrede vildt i stenmassen, til alle havde fået deres gravsten. I en note til udtrykket »Thor med tungum Hamri« godtgør Hammerich sagnetets æld, men fortæller tillige, at sagnet om Thor ikke har levet i eftertiden på samme måde som sagnet om hans dødsfjender, kæmperne Thusserne og Jutulerne: »Man seer deres uhyre Fodspor i Morgenduggen og fortæller mange naive Sagn om deres Legemstørrelse. En Jutul havde engang faaet Noget i Øiet, som stak. Han vilde gnide det ud med Fingeren; men den var altfor fiirskaaren til det Brug; saa tog han et Kornneeg, og dermed fik han det ogsaa lykkeligt frem. Det var en Grankogle. Jetten klemte den mellem Fingerne: 'Hvem skulde troet,' sagde han, 'at saa Lidt kunde gjøre saa vondt'«, s. 93.

I trykt udgave: Bind 19 side 113m linje 1

◀ **No 2** : Se tekstreddegørelsen, s. 144f.

I trykt udgave: Bind 19 side 115 linje 2

◀ **cfr. foregaaende Hefte** : Se tekstreddegørelsen, s. 144f.

I trykt udgave: Bind 19 side 116 linje 1

◀ **I første Bind af de der omtalte Erzählungen** : dvs. *Erzählungen und Märchen* bd. 1 (112,2), som først indeholder tre arabiske eventyr (s. 1-50), nemlig »Geschichte Aly Mohammeds des Juweliers oder des falschen Kalifen«, »Die Brautnacht« og »Der Gärtner, sein Sohn und der Esel«. I »Italienische Novellen« (s. 52-77) findes »Nathan der Gastliche« og »Der Falke«, som efterfølges af historien »Geschichte des Ritters Gralane« (s. 79-101) og et afsnit med balladen »Die Mähre« og legenden »Geistes Dank« (s. 103-110). Så kommer historien »Der Heilige drei Königs-Abend« (116,4), efterfulgt af afsnittet »Altdeutsche Erzählungen« (s. 127-152), som består af de mindre fortællinger: »Erkenne dich selbst, so erkennen dich die Andern« (116,5), »Die Höllenjäger«, »Die drei Lehren der Nachtigall«, »Der Fischer« og »Der Zauberer Virgilius« (116,6). Efter en længere version af historien om troldmanden Virgilius, »Leben und Tod und wunderbare Thaten und Werke des Zauberers Virgilius« (116,6) afsluttes bindet med to mindre afsnit, dels »Märchen aus Neapel« med »Pervonto«, »Die drei Thier-Brüder« og »Die geschäftige Katze«, dels »Heimische Märchen« med »Der Popanz« og »Paddegotjen«.

I trykt udgave: Bind 19 side 116 linje 2

◀ **en Deel arabiske (p. 1-48)** : På s. 48 begynder den tredje af de arabiske fortællinger.

I trykt udgave: Bind 19 side 116 linje 2

◀ **italienske (p. 48-66)** : På s. 66 begynder den anden italienske novelle.

I trykt udgave: Bind 19 side 116 linje 3

◀ **Der heilige Drei Königs Abend** : jf. bd. 1 (116,2), s. 111-126. Fortællingen udspilles helligtrekongersaften, hvor en bys borgere ved midnatstide efter en maskeradefest får fortalt spøgelseshistorier og derefter selv bliver vidne til spøgeriet.

I trykt udgave: Bind 19 side 116 linje 4

◀ **Erkenne Dich selbst, so erkennen Dich die Andern** : jf. bd. 1 (116,2), s. 129-137. Fortællingen handler om kejser Damianus, der en morgen vågner op i sin seng og spørger sig, om der findes nogen anden gud end ham selv. Det mener han ikke, der gør. Under en jagt afklæder han sig alt sit tøj for at bade i en flod, men da han kommer op igen, har en anden mand, der ligner ham på en prik, taget hans tøj og er fortsat videre med alle hans riddere. Da han ankommer til sin borg, kan ingen genkende ham, hvorefter han opsøger en eneboer, som opklarer sagens rette sammenhæng, nemlig at først når han erkender sig selv i forhold til den almægtige Gud, vil andre genkende ham som kejseren. Endelig kan han tage tilbage til borgen, hvor alle nu genkender ham, også den falske kejser, som viser sig at være en engel.

I trykt udgave: Bind 19 side 116 linje 5

◀ **Virgilius der Zauberer ... nederlandsk Folkebog** : jf. dels bd. 1 (116,2), s. 147-152, hvor det middelalderlige sagn om troldmanden Virgilius, der refererer til den rom. digter Vergil (70-19 f.Kr.), er gengivet efter et gammelt håndskrift, dels s. 155-205, hvor der findes en længere version efter en hollandsk folkebog. Kilderne er sporadisk oplyst i bogens indholdsfortegnelse.

I trykt udgave: Bind 19 side 116 linje 6

◀ **I andet Bind** : dvs. *Erzählungen und Märchen* bd. 2 (112,2), som først indeholder »Morgenländische Erzählungen« (s. 1-224) med de fem fortællinger: »Die Braut ihrer Brüder«, »Geschichte der drei Buckligen«, »Das fürwitzige Paar«, »Harun Arreschyd und die beiden Bettler« (116,10) og »Kaiaf und Turandoke« (116,15). Herpå følger en novelle efter Boccaccio med titlen »Urbano« og historien »Bärensohn (Männer-Erzählung)« (112,6). Endelig afsluttes bindet med »Heimische Volksmärchen«, der består af »Der dumme Hans«, »Die drei Schwestern« og »Die drei Brüder«.

I trykt udgave: Bind 19 side 116 linje 9

◀ **en Mængde arabiske ... en Deel bekjendte** : If. bogens indholdsfortegnelse er alle de fem arabiske fortællinger (116,9) kendt fra *Tusind og én nats eventyr*.

I trykt udgave: Bind 19 side 116 linje 9

◀ **Harun Arreschyd und ... dog senere taber** : jf. bd. 2 (116,9), s. 87-89. Historien handler om kalif Harun Arreschyd, der fra sit vindue i Paladset ser to tiggere stå og råbe på torvet. Den ene råber: 'lykkelig den, der gør Gud velgerninger', mens den anden råber: 'lykkelig den, kaliffen forbarmer sig over'. Arreschyd lader nu bringe de to hver et brød; den første får et stort rugbrød, den anden et lille franskbrød. Da han med det lille brød ser dens andens, lokker han ham til at bytte, og de drager hjem. Det viser sig imidlertid, at franskbrødet indeholder 100 guldstykker, hvilket får den gudfrygtige mand til at prise Gud. Næste dag er den anden tigger tilbage på torvet, men belært af erfaring beråber han sig nu på Gud for at få et stort rugbrød. Dette forundrer Kaliffen, som kalder ham til sig og nu hører historien: »Der Chalyf konnte sich jetzo nicht enthalten, die Augen zum Himmel emporzuheben, und die göttliche Vorsehung zu preisen«, s. 89. Derpå giver han den fattige stakkel 100 guldstykker.

I trykt udgave: Bind 19 side 116 linje 10

◀ **Geschichte des Prinzen Kalaf und der Prinzessin Turandokt** : jf. bd. 2 (116,9), s. 90-224

I trykt udgave: Bind 19 side 116 linje 15

◀ **Den grusomme Prindsesse ... miste Hovedet** : jf. bd. 2 (116,9), s. 124f., hvor prinsesse Torandokt af Kina truer sin bekymrede far med at tage sit liv, hvis han ikke offentligt kundgør, at ingen prins kan ægte hende uden først at besvare den gåde, hun vil stille dem; svarer de forkert, må de miste hovedet.

I trykt udgave: Bind 19 side 116 linje 20

◀ **En ganske ung Prinds ... at see denne Skjønhed** : jf. bd. 2 (116,9), s. 131-141, hvor fortællingens helt, prins Kalaf, en nat møder op i folkemængden foran paladset for at overvære henrettelsen af en ung prins, som ikke kunne svare på prinsessens gåde. Da alt er overstået, står han tilbage på pladsen sammen med en hulkende mand, der viser sig at være den henrettede prins' hovmester. På Kalafs opfordring fortæller denne, hvordan den ellers sorgløse, unge prins en dag kom i besiddelse af et billede af prinsessen, hvis overmåde skønhed fuldstændig besatte ham. Hovmesteren, der har billedet på sig, kaster det fortvivlet fra sig og går hjem. Kalaf samler billedet op, vil drage hjem, men farer vild i mørket, alt imens der udspiller sig en voldsom kamp i hans sind om, hvorvidt han tør se på billedet (s. 139-141). Han drages til sidst til at åbne kapslen, hvori billedet er gemt, og nu frygter han intet mere; han er bjergtaget.

I trykt udgave: Bind 19 side 116 linje 22

◀ **mit Forehavende** : se BB:51, SKS 17, s. 142, hvor SK også omtaler sit projekt.

I trykt udgave: Bind 19 side 116 linje 29

◀ **Viel Lärmen um Nichts ... Berlin 1833** : Bogen med den her anførte titel udkom efteråret 1832. Af de to noveller knytter SK kun an til den første, som er skrevet af Joseph von Eichendorff (1788-1857), ty. friherre og forf. I det følgende citeres efter Joseph von Eichendorff *Werke* bd. 1-6, Frankfurt am Main: Deutscher klassiker Verlag, 191985-93; bd. 2, 1993, s. 9-82.

I trykt udgave: Bind 19 side 116 linje 33

◀ **den Udvikling, der med Schlegelrne ... sit Tryk paa** : Brødrene August Wilhelm von Schlegel (1767-1845), ty. filolog, kritiker, digter og oversætter, og Fr. Schlegel (99,14), var i årene 1798-1800 to af hovedpersonerne i den tidlige Jena-romantik. De dyrkede her og i særdeleshed i de næste par årtier middelalderlitteraturen, bl.a. gennem filologiske studier, udgivervirksomhed, litteraturhistorie og æstetisk kritik. Omkring 1806 opstod i Heidelberg en ny romantisk gruppering, der lå i forlængelse af de tidligere, men som specielt vægtede det nationalhistoriske og middelalderlige, og som bl.a. talte Eichendorff.

I trykt udgave: Bind 19 side 117 linje 1

◀ **Det er den Art Humor, der i saa høi Grad er udviklet hos Hoffman** : Den ty. forf., musiker, komponist, tegner og juridiske embedsmand Ernst Theodor Amadäus Hoffmann (1776-1822) var berømt for sine fantastiske, sælsomme og humoristiske fortællinger. Se også journaloptegnelsen BB:3, SKS 17, 75.

I trykt udgave: Bind 19 side 117 linje 14

◀ **Prinds Romano ... for Aurora** : Prins Romano sidder på sin hest og ser fyrværkeriet uden for hr. Publikums slot, som er til ære for den unge, smukke grevinde Aurora. Han vender sig da mod sin unge ledsager og siger den anførte replik »mit vornehmer Nachlässigkeit«. Jf. *Werke* (116,33) bd. 2, s. 12f.

I trykt udgave: Bind 19 side 117 linje 18

◀ **cf. p. 3 ... Hr. Publicums Fødder. etc.** : I forlængelse af ovenstående hedder det: »In diesem Augenblick wölbte sich ein Mondschiem-Regenbogen lustig vor ihnen über die Wipfel, auf dessen Höhe eine goldene Lyra, von einem Lorbeerkrantz umwunden, sichtbar wurde. – 'Zart - sinnig!' rief der überraschte und geschmeichelte Prinz aus, mußte aber schnell abbrechen, um seinen Engländer zu bändigigen, der immer ungebärdiger um sich blickte und schnaubte, als sie unter dem glänzenden Triumphthor einzogen.« Da nu hele pladsen lyses op af fyrværkeri, kan prins Romano ikke længere holde sin hest (engländeren); den styrter afsted og kaster ham på jorden foran hr. Publikum. Jf. *Werke* (116,33) bd. 2, s. 13.

I trykt udgave: Bind 19 side 117 linje 23

◀ **Saaledes hvor Faber ... for at takke dem** : Da prins Romano en morgen går rundt i den stille slotshave, hører han pludselig guitarakkorder. Det viser sig at være grev Leontin og digteren Faber, som gør sig klar til at spille en serenade uden for den skønne Auroras vindue. Romano vil være med, og efter at de har sunget i nogen tid, åbnes pludselig vinduet: »Herr Publikum, eine schneeweiße Schlafmütze auf dem Kopf, lehnte sich breit und behaglich heraus und gähnte, als wollte er den ganzen Morgen verschlingen.« De tre sangere forstener, mens hr. Publikum takker venligt for opmærksomheden. Jf. *Werke* (116,33) bd. 2, s. 15-19.

I trykt udgave: Bind 19 side 117 linje 30

◀ **Saaledes hele den lange ... i sin Existents** : Prins Romano træffer på den fremmede vandrer, Willibald, som først fortæller ham sin livshistorie, derpå for en større kreds fortæller en historie fra sit liv. I historien er han en sværmende student, der har forelsket sig i en underskøn kvinde – udtrykket »denne Engel og fast [næsten] overjordiske Skjønhed« er SKs eget – som nu viser sig at være grevinde Julie, der lytter med og

bryder ind i historien. Dette opdager Willibald imidlertid ikke, men ender sin fortælling med at betro sin inderste kærlighed til denne skønhed. Hun er blot, ligesom de andre tilhørere, faldet i søvn. Jf. *Werke* (116,33) bd. 2, s. 58-66.

I trykt udgave: Bind 19 side 117 linje 33

◀ **Saaledes hele Begivenheden med Grev Leontins Slot etc.** : jf. *Werke* (116,33) bd. 2, s. 71f.

I trykt udgave: Bind 19 side 117 linje 39

◀ **griber ind som Choret hos Shakspeare** : sigter formentlig til William Shakespeares *En skærsommernatsdrøm* (*A Midsummer Night's Dream*, o. 1596), hvor koret aktivt bryder ind i handlingen. Stykket var meget populært i romantikken.

I trykt udgave: Bind 19 side 118 linje 5

◀ **dødsig** : dvs. døsig.

I trykt udgave: Bind 19 side 118 linje 7

◀ **Forelæsninger over den nyere ... 1ste Deel Kbh: 1832** : Christian Molbech (1783-1857), da. forf., kritiker, historiker og sprogmand; fra 1829 professor i litterærhistorie ved Københavns Universitet. Hans værk *Forelæsninger over den nyere danske Poesie, særdeles efter Digterne Evalds, Baggesens og Oehlenschlägers Værker*, Kbh. 1832, består af 26 forelæsninger fordelt på to bd. SKs excerpt af bd. 2 findes i journalen BB, jf. BB:1, SKS 17, 59-62, og er dateret 24. marts 1836. Excerpten her knytter an til 1. forelæsning, som er alment anlagt (s. 3-26), samt til 9. (s. 208-234) og 10. (s. 235-261) forelæsning om Ewald, og endelig til 11. forelæsning om Baggesen (s. 262-283). Kun de betydningsbærende afvigelser i SKs excerpt anføres i de følgende, altså ikke de mindre afvigelser i tegnsætning og ortografi. Alle forkortelser er i øvrigt SKs, ligesom Molbechs udhævelser er udeladt.

I trykt udgave: Bind 19 side 119 linje 1

◀ **De begynde med Evald** : Omdrejningspunktet for Molbechs forelæsninger er de tre danske digtere Johannes Ewald (1743-81), Jens Baggesen (110,2) og Adam Oehlenschläger (1779-1850), der betragtes »deels fra det historiske, deels fra et æsthetisk-kritisk Standpunkt«, s. 9. Først i 5. forelæsning tager Molbech fat på Ewalds forfatterskab.

I trykt udgave: Bind 19 side 119 linje 3

◀ **Efter nogle almindeligere ... vor danske Poesie** : jf. 1. forelæsning, s. 3-18.

I trykt udgave: Bind 19 side 119 linje 3

◀ **Konstværker ... overalt ere lige ... Spanier ell. Englænder** : Passagen findes s. 18, hvor Molbech dog skriver: »betragte vi Sculpturens, Maleriets Frembringelser, saa bemærke vi, at disse Konstværker, som uafhængige af al middelbar Betegning eller Ordsymbolik, overalt ere lige tilgængelige (...)«. – **Apollo i Belvedere**: 'Den belvederiske Apollon', som står i gården til Belvederepaladset i Vatikanet, er en romersk kopi af en græsk statue fra 5. årh. f.Kr. Den forestiller guden Apollon som en skøn yngling og er berømt for sin formfuldendthed. – **en hellig Familie af Raphael**: Rafael, egl. Raffaello Sanzio (1483-1520), ital. renæssancemaler, bl.a. kendt for sine malerier af jomfru Maria med barnet. – **et Landskab af Claude Lorrain**: Claude Lorrain (1600-82), fr. maler, specielt kendt for sine landskabsmalerier.

I trykt udgave: Bind 19 side 119 linje 7

◀ **fuldk.** : fuldkomment.

I trykt udgave: Bind 19 side 119 linje 13

◀ **p. 220. Hvor Talen ... som Almues Mænd** : Molbech skriver s. 218f.: »Dictionen i Evalds *Fiskere* har derfor ogsaa allerede i dette Stykkes Nyhed fundet Dadlere, som bebreidede det, 'at Personerne tale som Tragediehelte, ikke som Almuesmænd'.« Molbech anfører herefter en længere passage af W.H.F. Abrahamson, der allerede i 1780 havde forsvaret Ewald på dette punkt, og tilføjer nu selv, s. 220: »Vi troe imidlertid, at ligesaa vanskeligt eller umuligt det var for Evald, at nedstige til den jævne Hverdagstone i Dialogen, hvorover ogsaa allerede den versificerede Form og Forbindelse imellem denne og de indflettede Sange, maatte hæve Stykket: ligesaa vanskeligt vil det være for en Digter, med mindre lyrisk Aand, der vil træde i Evalds Spor, at undgaae den Klippe, som *han* ei engang blev ganske fritaget for at strande paa; eller undgaae at forfalde til Inconsequentser og en meer eller mindre unaturlig Maneer, ved at idealisere Almuesmandens Charakter og Sprogtone paa *den* Maade, som det er skeet i *Fiskerne*. Hvad der i Særdeleshed maa retfærdiggjøre Evalds Fremgangsmaade i den Henseende er, at den for *ham* var

nødvendig, og man kan vel sige naturlig«. – **Fiskerne**: dvs. *Fiskerne. Et Syngespil i Tre Handlinger. En Priisdigt af Johannes Ewald*, Kbh. 1779, som findes optrykt i *Johannes Evalds samtlige Skrifter* bd. 1-4, Kbh. 1780-91, ktl. 1533-1536; bd. 3, 1787, s. 125-258. Stykkets personer er fiskere, og handlingen udspilles i fiskerlejet Hornbæk på Øresundskysten i Nordsjælland.

I trykt udgave: Bind 19 side 119 linje 30

◀ **Det var ikke blot ... Sujet fordrede** : citat fra s. 220, hvor Molbech dog skriver: »Anstrøg af en mere poetisk«.

I trykt udgave: Bind 19 side 119 linje 32

◀ **p. 228. »Romanzen om »liden Gunver«** : jf. s. 228, hvor Molbech dog skriver: »Ikke mindre mærkværdig i en æsthetisk Betragtning af de lyriske Digte i 'Fiskerne' bliver Romanzen om *Liden Gunver*.« Romanzen, der synges af fiskerdatteren Lise, findes i 3. handling, 4. optrin af *Fiskerne* og lyder: »Liden Gunver vandrer som helst i Qvel, / Saa tankefuld. / Hendes Hierte var Vox, hendes unge Siel / Var prøvet Guld. / O vogt dig, mit Barn, for de falske Mandfolk! / Liden Gunver meder med Silken-Snoer / Ved Havets Bred! / Da hævedes Bølgen, og Vandet foer / Saa bradt afsted. / O vogt dig, mit Barn, for de falske Mandfolk! / Skiøn Havmand sig op af Havet skiød, / Beklædt med Tang. / Hans Øie var kierligt, hans Tale var sød, / Som Harpens Klang. / Liden Gunver, du martrer mig Dag og Nat, / Med Elskovs Ild. / Mit Hierte vansmægter, min Siel er mat, / O vær dog mild! / Du rekker mig kun din sneehvide Arm, / Paa Søemands Troe; / Saa trykker jeg den til min brændende Barm, / Saa faar jeg Roe. / Liden Gunver! Mit Bryst, bag sit haarde Skiel, / Er blødt og ømt. / Trofast er mit Navn, min ukunstlede Siel / Foragter Skrømt. / Og er dig min Arm til saa stor Behag, / Til Trøst og Roe; / Skiøn Havmand, saa skynd dig, saa kom kun, og tag / Dem begge to! / Han trak hende fra den steile Bred, / Glad ved sin Svig. / Som Storm var hans Latter, men Fiskerne græd / Ved Gunvers Liig. / O vogt dig, mit Barn, for de falske Mandfolk!«, *Samtlige Skrifter* bd. 3, 1787, s. 233f. Sml. Johannes Ewald *Udvalgte digte*, udg. af Esther Kielberg & Kim Ravn (Danske Klassikere), Kbh. 1998, s. 80f.

I trykt udgave: Bind 19 side 120 linje 12

◀ **et speilklart Gjenbillede ... Præg af Originalitet** : citat fra s. 228.

I trykt udgave: Bind 19 side 120 linje 12

◀ **Derpaa anstilles ... »der Fischer«** : jf. s. 228f., hvor Molbech fremhæver Ewalds romance på bekostning af kæmpevisernes fremstilling af stoffet, men til gengæld finder »en interessant Parallele« med Goethes ballade, »Der Fischer«, som findes optrykt i *Goethe's Werke* (100,1) bd. 1, 1828, s. 186.

I trykt udgave: Bind 19 side 120 linje 18

◀ **p. 247. gjøres nogle Bemærkninger ... poetiske Fremstillinger** : jf. s. 247: »At Borgerlivets Prosa giver et rigere og mere anvendeligt Stof for den komiske Digtning, f. Ex. i Dramaet, end for en alvorlig Fremstilling: er vel ikke tvivlsomt; men dette Borgerliv er ogsaa i sin Charakter og sine Yttringer forskielligt fra det egentlige Folkeliv, hvis Sphære er Almestanden, eller Bondens, den simple Haandværksmands, og de Tienendes Levekreds. I den nyere Tid har man fornemmelig kun paa to Maader gjort dette Liv til Gienstand for poetiske Fremstillinger«. SK fortsætter passagen.

I trykt udgave: Bind 19 side 120 linje 20

◀ **man har enten hævet sig ... ned paa Almuen** : citat fra s. 247, hvor Molbech dog skriver »saae ned paa Folket eller Almuen;«, jf. fortsættelsen i næste kommentar.

I trykt udgave: Bind 19 side 120 linje 21

◀ **Borgerne i Goethes ... Kozebues Lystspil** : jf. s. 247f., hvor Molbech i forlængelse af ovenstående skriver: »og da fra et saadant Stade kun tænkte sig dens latterlige, plumpe eller lave Træk, som Gienstand for en saadan Skildring, der satte dem i Contrast til den fornemme eller fornemt ladende Verdens Dannelse og Politur – en Contrast, som egentlig dog mere yttre sig paa Overfladen, i det komisk-spidsborgerlige og den crasse Plumshed eller Uvidenhed, end i de ringere Folkeclassers indre Natur og Nationalitet. Vi kunne her tænke paa de nederlandske Borgere i Goethes Egmont, og paa Bønder eller andre Almuesfolk og saakaldte Tølpere, i Kotzebues Lystspil.« – **Goethes Egmont**: Goethes tragedie *Egmont* (1788), jf. *Goethe's Werke* (100,1) bd. 8, 1827, s. 167-300. – **Tølpere**: egl. landsbyfolk, bønder. – **Kozebues Lystspil**: August (Friedrich) von Kotzebue (1761-1819), ty. skuespilforfatter, hvis sentimentale dramer i begyndelsen af det 19. årh. var blandt de mest spillede i Danmark.

I trykt udgave: Bind 19 side 120 linje 24

◀ **ell. man »har villet fremhæve ... plagede Liv«.** : citat fra s. 248, hvor Molbech dog skriver: »Paa den

modsatte eller alvorlige Vei har man villet fremhæve (...) Sorg og Bekymringer plagede Liv.«

I trykt udgave: Bind 19 side 120 linje 25

◀ **p. 262.** »I det samme Aar ... bittre Sorger og Uheld : citat fra indledningen til forelæsningerne om Baggesen (119,3), s. 262, hvor Molbech dog skriver: »imellem et glimrende«. SK har selv tilføjet mellemnavnet 'Immanuel', som Baggesen optog efter den ty. filosof Immanuel Kant. – **Proteus**: Den græske havgud Proteus er kendt for hele tiden at forvandle sig til nye skikkelser.

I trykt udgave: Bind 19 side 120 linje 31

◀ **Forelæsninger af Molbech 2d Deel** : 119,1.

I trykt udgave: Bind 19 side 121 linje 4